

41899 - آنچه باید درباره سن حیوان قربانی مراعات کرد

سوال

آیا حیوان قربانی باید سن مشخصی داشته باشد؟ و آیا می‌توان گاوی که یک سال و نیم دارد را قربانی کرد؟

پاسخ مفصل

الحمدلله.

اولاً:

علما - رحمهم الله - بر این اتفاق نظر دارند که شرع سن خاصی را برای قربانی در نظر گرفته و ذبح کمتر از آن به عنوان قربانی جایز نیست، بنابراین اگر کسی حیوانی کم‌سن و سال‌تر از آن را ذبح کند قربانی او پذیرفته نیست.

نگا: «المجموع» نووی (۱/ ۱۷۶).

احادیثی دال بر این موضوع وارد شده از جمله:

بخاری (۵۵۵۶) و مسلم (۱۹۶۱) از براء بن عازب - رضی الله عنهما - روایت کرده‌اند که گفت: یکی از دایی‌هایم به نام ابوبُرده پیش از نماز [عید] قربانی کرد، پس رسول الله - صلی الله علیه وسلم - به ایشان فرمودند: «گوسفند تو، گوسفند گوشت است (یعنی قربانی به شمار نمی‌آید زیرا پیش از نماز عید قربانی شده است)». او گفت: ای رسول خدا، من بزی ماده در خانه دارم که جَدَعَه (کوچکتر از یک سال و بزرگتر از شش ماه) است. و در روایتی دیگر: «ماده بز کوچکی که جَدَعَه است». و در روایت بخاری (۵۵۶۳): «نزد من جَدَعَه‌ای هست که بهتر از دو بز بزرگسال است، آیا [به عنوان قربانی] ذبحش کنم؟» پیامبر - صلی الله علیه وسلم - فرمودند: «ذبحش کن، و برای کسی جز تو درست نیست» و در روایتی دیگر: «پس از تو برای کسی دیگر جایز نیست». سپس فرمود: «هر کس پیش از نماز [عید] ذبح کند برای خودش ذبح کرده است، و کسی که پس از نماز ذبح کرد قربانی‌اش کامل شده و سنت مسلمانان را به انجام رسانده است».

این حدیث دال بر این است که بزی که «جَدَعَه» باشد برای قربانی مناسب نیست. معنای «جَدَعَه» را در ادامه بیان خواهیم کرد.

ابن قیم - رحمه الله - در «تهذیب السنن» می‌گوید:

این سخن ایشان که «و پس از تو کسی پذیرفته نمی‌شود» قطعاً نافی این است که بعد از او از کسی دیگر قبول شود».

از دیگر روایات، روایت مسلم (۱۹۶۳) از جابر - رضی الله عنه - است که رسول الله - صلی الله علیه وسلم - فرمودند: «جز مُسن ذبح نکنید، مگر آن‌که بر شما دشوار آید، پس گوسفند جذعه‌ای ذبح کنید».

در این حدیث نیز تصریح بر این است که باید حیوان مسن ذبح کرد، مگر در گوسفند که جَذَع نیز پذیرفته است.

نووی در شرح مسلم می‌گوید:

«علما گفته‌اند: مسن یعنی ثنیه از هر حیوانی، از شتر و گاو و گوسفند و بالاتر از ثنی و این تصریح است بر این‌که جز گوسفند، جذع (کمتر از یک سال) به هیچ عنوان پذیرفته نیست».

حافظ ابن حجر در «التلخیص» (۴/ ۲۸۵) می‌گوید:

«ظاهر حدیث بر این است که گوسفند جذع (کمتر از یک ساله) پذیرفته نیست مگر در صورتی که از فراهم ساختن گوسفند مسن (یک ساله و بیشتر) ناتوان شود، اما اجماع بر خلاف این است، بنابراین باید آن را تأویل بر این کرد که یعنی بهتر آن است، به این معنی که: مستحب آن است که جز گوسفند مسن ذبح نکنند».

نووی در شرح مسلم نیز چنین می‌گوید.

و همچنین صاحب «عون المعبود» می‌گوید:

«این تأویل، همان چیزی است که درست است».

سپس برخی از احادیث وارده در جواز گوسفند جذع (کمتر از یک ساله) در قربانی را ذکر کرده از جمله حدیث عُقْبَةُ بن عامر - رضی الله عنه - که گفت: «با رسول الله - صلی الله علیه وسلم - از گوسفندان جَذَع ذبح کردیم» به روایت نسائی (۴۳۸۲). حافظ ابن حجر می‌گوید: سندش قوی است. و آلبانی در صحیح نسائی آن را صحیح دانسته است.

در «الموسوعة الفقهية» (۵/ ۸۳) درباره‌ی شروط قربانی آمده است:

«شرط دوم: این‌که به سن قربانی رسیده باشد، یعنی اگر شتر و گاو و بز باشد «ثنیه» یا بالاتر از ثنیه باشد، و اگر گوسفند است «جَذَع» یا بالاتر از جذعه باشد، بنابراین کمتر از ثنیه از غیر گوسفند پذیرفته نیست و گوسفند پایین‌تر از جَذَع هم پذیرفته نیست... و این شرطی است که فقها درباره‌اش اتفاق نظر دارند، اما درباره‌ی تفسیر «ثنیه» و «جذعه» اختلاف کرده‌اند».

ابن عبدالبر - رحمه الله - می‌گوید:

«در این باره اختلافی سراغ ندارم که جَدَع هیچ حیوانی از جمله بز و دیگر حیوانات قربانی اش درست نیست جز گوسفند، بلکه در همه این حیوانات، ثنیه و مسن‌تر از آن جایز است و [قربانی] گوسفند جَدَع بنا بر سنت جایز است» (ترتیب التمهید: ۲۶۷ / ۸۰).

نووی در «المجموع» (۳۶۶ / ۸) می‌گوید:

«امت بر این اجماع دارند که قربانی شتر و گاو و بز درست نیست مگر آن‌که «ثنی» باشد، و قربانی گوسفند درست نیست مگر آن‌که «جدع» باشد، و این‌که حیوانات نام برده شده جایز است، مگر آن‌چه برخی از اصحاب ما از ابن عمر و زُهری روایت کرده‌اند که گفت: [قربانی] گوسفند جَدَع درست نیست. و آن‌چه از عطا و اوزاعی روایت شده که شتر و گاو و بز و گوسفند جَدَع درست است».

ثانیا:

اما این‌که سن دقیق قربانی چقدر باید باشد، ائمه در این باره اختلاف نظر دارند.

گوسفند جَدَع، یعنی: گوسفندی که نزد حنفیان و حنبلیان شش ماهش کامل شده باشد، و نزد مالکیان و شافعیان آن‌چه یک سالش کامل شده باشد.

و بز مسنه (ثنی): نزد حنفیان و مالکیان و حنبلیان بزی است که یک سالش کامل شده باشد و نزد شافعیان آن‌چه دو سالش کامل شده باشد.

و گاو مسنه: نزد حنفیان و شافعیان و حنبلیان گاوی است که دو سالش کامل شده باشد و نزد مالکیان آن گاوی است که سه سالش کامل شده باشد.

و شتر مسنه: نزد حنفیان و مالکیان و شافعیان و حنبلیان شتری است که پنج سالش کامل شده باشد.

نگاه: «بدائع الصنائع» (۷۰ / ۵)، «البحر الرائق» (۲۰۲ / ۸)، «التاج والإکلیل» (۳۶۳ / ۴)، «شرح مختصر خلیل» (۳۴ / ۳)، «المجموع» (۳۶۵ / ۸) و «المغنی» (۳۶۸ / ۱۳).

شیخ ابن عثیمین - رحمه الله - در «أحكام الأضحية» می‌گوید:

«شتر ثنی یعنی آن‌چه پنج سالش کامل شده باشد و ثنی از گاو یعنی آن‌چه دو سالش کامل شده باشد، و ثنی از گوسفند یعنی

آنچه یک سالش کامل شده باشد، و جذع یعنی آنچه نیم سالش کامل شده باشد، بنابراین قربانی کردن کمتر از ثنی در شتر و گاو و بز درست نیست و قربانی کردن گوسفند کمتر از جذع (کمتر از شش ماهه) درست نیست».

در فتاویٰ کمیسیون دائمی فتوا (۱۱ / ۳۷۷) آمده است:

«ادله شرعی دال بر این است که گوسفندی که شش ماهش کامل شده باشد و بز که یک سالش کامل شده باشد و گاوی که دو سالش کامل شده باشد و شتری که پنج سالش کامل شده باشد قربانی اش درست است، و آنچه کمتر از آن باشد به عنوان هدی (قربانی حرم) و به عنوان قربانی درست نیست، و این همان {آنچه از قربانی میسر است} [مورد اشاره در آیه ۱۹۶ سوره بقره] است، زیرا ادله قرآن و سنت یکدیگر را تفسیر می‌کنند».

کاسانی در «بدائع الفوائد» (۵ / ۷۰) می‌گوید:

«معین شدن این سن‌ها چنان‌که گفتیم برای جلوگیری از نقصان است نه برای جلوگیری از بیشتر شدن، تا آن‌که اگر کم‌سن‌تر از آن را قربانی کند قبول نباشد و اگر مسن‌تر از آن را قربانی کند پذیرفته شود و بهتر باشد. بره (بچه گوسفند) و بزغاله (بچه بز) و گوساله و بچه شتر درست نیست، زیرا شرع سن‌هایی را که بیان کردیم آورده است، و انواعی که ذکر کردیم چنین نیستند».

بنابراین مشخص می‌شود که قربانی گاوی که کمتر از دو سال داشته باشد نزد هیچ‌یک از ائمه درست نیست.

والله اعلم.